क्वसा

२५२८ गूगु बुद्ध जयन्तीया लसताय्
पिदंगु दँ १५ ल्या १५ या लँसा

अतिरिक्तांक

येँया युवक बौद्ध समूहं बुद्ध धर्म सम्बन्धी विभिन्न पक्षय् थीथी विद्वान पिनिगु न्वचुया ग्वसा: याना वैच्वंगु ऊवलय् ने. सं ११०४ थ्वहेला गा: ३ शंचवा: खुनु येँया गण महाबिहारय् उप-प्राध्यापक व भाषा विशेषज्ञ भाजु काशीनाथ तमोटजु व लण्डन विश्वविद्यालयया अन्वेषक भाजु डेविड गेल्नरजुं थ:थ:गु न्वचु बियादीगु ख: । थन भाजु तमोटजुया न्वचु न्ह्याब्वयागु जुल ।

ने. सं. ११०५
चन्दा: १।-
पासामुना येँ,

अत्ता हि अत्तनो नाथो, को हि नाथो परोसिया ।
अत्तनाव सुदन्तेन, नाथं लभति दुल्लभ ।।
थः हे थःम्ह थुवाः सीकि, मेपिं नाथ सु दै थनं ।
ब्वःची फःसा थम्हं थःत जू वै दुर्लभ नाथ थः ।।

वस्पोल बुद्धयात न्हिथं वन्दना

नेपाःमियात छ्पासः भितुना !

अञ्जली

शुक्रपथ, ये

पासासुनाया लुखां पिदनीपिं–

१. गलिबरया यात्रा : ब्रब्डिङ् नाय्ग देशय् (सचित्र उपन्यास) – जोनाथन स्वीफ्ट
२. सिंहल सार्थ वाहु – (किपाहृना बाखं)
३. क्वीगु तुतःम्ये – (नेपाल भाषाया स्तोत्र अनु. लाभरत्न तुलाधर
४. वुंगद्योया बाखं – (किपाहृना बाखं)

बौद्धन्वचु

नेपाल भाषाया विकासय् मूल बौद्धतय् देन

[युवक बौद्ध समूहया ग्वसालय् नगुने जूगु प्रवचन गोष्ठी भाजु काशीनाथ तमोटं बियादीगु न्वचुयात क्यासेट टेपं ल्ह्याः लिपिवद्ध यानादीम्ह खः भाजु देव रंजित । थुकियात सामान्य संपादन यानाःलि न्हचब्बया च्वना सं.]

१. न्ह्याखँ

थन जि धाय्त्यनागु विषय खः– नेपालभाषाय् मूल बौद्धतय् भाय्या देन । थ्व विषय् मूलरूपं भाषा सम्बन्धी अथवा प्राविधिक विषय जूगुलिं सामान्यतया मथ्वीगुनं जुइफु । तर थ्वीकथं कनेगु कुतः जि याय् । थ्व नेपालभाषाय् मूल बौद्धतय् भाय्या देन धैगु विषयया खँ न्ह्यथनेत जि ह्लापां सामान्य रूपं परिचय बी । अनंलि मूल नेवात धैपिं सु खः धैगु कने । भाषाया दृष्टिकोणं मूल नेवाःत धैपिं सु खः ? अले जि धाय्त्यनापिं मूल बौद्ध धयापिं सु खः ? अनं

मूल बौद्ध व मूल नेवातय्‌गु मिश्रण अथवा छस्वा ज्वीगु ज्या गुकथं गबले शुरू जुल ? अले छस्वा जुयालि थौंकन्हय्‌या नेपालभाषा थथे सरलीकृत रूपं गुकथं ब्वलन व थौंकन्हय्‌या नेपालभाषा शुरूजूगु बखतया दकसिबय्‌ ह्लापांया अभिलेख, दकसिबय्‌ ह्लापांगु च्वउया गथेजुल धैंगु खँयाबारे सामान्यरूपं धाय्‌त्यनागु दु ।

नेपालभाषाया खँ न्ह्यथनेबले नेपालभाषाय्‌ गुलिनं सफूत पिहां वयाच्वंगु दु व सफूत मध्ये धर्म सम्बन्धि सफूत करीब ४० प्रतिशत दु । कमल प्रकाश मल्लजू च्वाना सफूया धल: धैंगु सफू पिकया दिउगु बखतय्‌ नेपालभाषाया सफू मध्येय्‌ धर्म सम्बन्धि ३७ प्रतिशत क्यना त:गु दु । उकि धर्म सम्बन्धि सफुतीनं बौद्ध व शैव छुटेयाना बय्‌कलं क्यना दिउगुलीं ९२ प्रतिशत बौद्ध धर्मया सफूत दु, बाकी ८ प्रतिशत शैव धर्मया सफूत दु । थ्व नेपालभाषाया प्रसंगया खँजुल । थथेहे नेपालभाषाया सफुती बौद्धधर्मया सफूत दुगुली थुकी ऐतिहासिक कारणत दु । अथे जूगुलि बौद्धधर्मया सफू थौंकन्हय्‌ नं नेपालभाषाय्‌ दकसिबय्‌ अप्वो पिहांवया च्वंगु तसकं हे लय्‌ताय्‌बहगु खँ ख: । नेपालभाषाया थौंकन्हय्‌ सफूत धर्मोदय प्रकाशन, धर्मकीर्ति बिहारया प्रकाशन, अथेंतुं व्यक्तिगत भक्तपिसं, आनन्दकुटी बिहार आदि अनेक संघ संस्था, व्यक्तिपिस पिकयाच्वंगु दु । अनं भाषा सम्बन्धी खँ ज्वीगु बखतय्‌ नेपालभाषा सँय्‌-बर्मा परिवारया भाय्‌ ख: अर्थात्‌ अनार्य भाय्‌ ख: धैंगु खँया सम्बन्धय्‌ तस्सकहे खुलम खुल्ला धैथें च्वंक मनूतय्‌ दथ्वी, स:स्यूपिनि विषय्‌ चर्चा, वादविवाद जूगु खँ 'इनाप' पत्रिकाय्‌ इलय्‌ बिलय्‌ खना । थुकी जित: तस्सकहे प्रभावित या:गु छता खँ फणीन्द्र रत्न वज्राचार्यजुं इनापया दँ २ ल्या: १२ गु स "चिना आख:या खँ "धैंगु छगू लेख च्वया दिउगु दु । उकी नेपाल भाषा गथे याना अनार्य भाषा जुल, नेपालभाषा गथेयाना हिन्दु किसिम यागु मखुल थ्व थ्वीकेहे मफुगु खँ जुल धका बय्‌कलं

थ्व अनार्य भाषा ख: वा अनार्य भाषा मखु धका सिद्धा मधासे बय्‌कलं गथेयाना थथे जुल धका थ्वीके मफुगु खँ ख: धका धैदिउगु दु । बय्‌कल धैदिउगु छत्वाचा खँ जि थन न्यंके मास्ते व: । बय्‌कलं धैदिउगु दु- "जिगु मां भाय्‌ संस्कृत ब्याकरण अथवा आर्यभाषा मखुगु नेपाल भाषा जिगु मां भाय्‌ । संस्कृत ब्याकरणया किचलंहे दायेके मज्यूगु जिगु नेपाल भाषा" अथेहे तुं याना बय्‌कलं धया दिल "मातृभाषा कथं जि अनार्य, ब्यवहार कथं जि आर्य । मस्यु गय्‌गय्‌ थ्व धाय्‌ फुगुहे खँ मखु, स्यूगुहे खँ मखु, सीके सय्‌के धासां गन बना: सय्‌क वनेगु । अले ह्लानं बय्‌कलं धया दी- "न्यने धा:सा स्वैंके न्यं वनेगु । जिगुलागि सु गुरु जुया बीगु । जि आर्यला, अनार्यला ? थ्वहे थ्वीके मफुगु खँ जुल । चिना आख: न्ह्यापानं छीगु भाषाया अभिन्न अङ्गला ; आ: जक थथे जूवगुला ? थ्वनं सीके मफुगु खँ जुल । "थज गु किसिमं बय्‌कलं नेपाल भाषाय्‌ आर्य व अनार्य अर्थात संस्कृत मूल व संस्कृत मूल मखुगु किसिम यागु खँ नेपाल भाषाया दथुइ चर्चा परिचर्चा जुया च्वगु दु, थ्व छगू निर्णय मजूनीगु खँ थें ताय्‌का दीगु दु । अले थ्वहे सिल्सिलाय्‌ खँ स्वाकेत जि थन च्वचुइ मूल नेवा: भाषाया दृष्टिकोणं मूल नेवा:त धैपि सु व मूल बौद्ध धैपि सु धैगु खं न्ह्यथनेत स्वयागु ख: । अले नेपाल भाषाया प्राचीनतम खँ सीकेत नेपाल भाषाया शुरूआतया खँ सीकेत नेपालया मूल बौद्धतय्‌गु इतिहास सीकेगु तस्सकंहे आवश्यक जू । छी नेपाल भाषाय्‌ मूल कथं थौं कन्हय्‌ नेवा:त जुया च्वंपि मनूत मूल रूपं भाषा कथं अनार्य अथवा सँय्‌ मूलयापि ख: । लिपा थुकी बौद्ध मूल थापि आर्यत हिन्दु मूलयापि आर्यत थन दुहाँ वल ।

२. गोपाल-किरातबारे-

नेपालया इतिहासय्‌ इस्वी पूर्व १००० निसें इस्वी संवत १००

दँ अर्थात् ११०० दँ तक थन करीब द्व:छि, छिद्रस: दँ तक अभिन्न रूपं छस्वा: रूपं बसोबास याना च्वंपि मनूत गुपि सँय् मूलयापि ख:, इपि मूल नेवा:त ख: । थ्व मूलरूपँ धयाच्वनागु भाषाया दृष्टिकोणं थथे धाय् मा:गुया कारण छु धा:सा थौं कन्हय् भाषाया अध्ययन मनन जुया च्वंगु थ्व भाषाया अध्ययन मननं थौं कन्हय् भाषाया आधारं स्वे न्हापा सँय् भाषा तुलनात्मक दृष्टिकोणं थज्वगु भाषाया आधारं थुपि थनयापि ख: धैगु बिचा: न्ह्यथनिगु बिभिन्न सिद्धान्तत पिहाँ व:गु दु । उखतं भाषा सर्बेक्षण या:गु बखतय् बारेन डब्लु. ग्लोभर धैम्हसें थन नेपालय् प्रचलित बिभिन्न भाषाया स्वादिश धल:या आधारय् हिसाब याना स्व:बले नेपाल भाषा सँदे पाखें थौं स्वया ई.पू. ५००० दँ न्हापा थुखे न्ह्याव:पि मनूत धका संकेत या:गु दु । अनं लिपा थौं कन्हेय्या सँय् भाय् व थौं कन्हय्या नेवा: भाय्या तुलनात्मक अध्ययन याना स्वत धा:सा थौं कन्हय्या सँय् भाय् व थौंकन्हय्या नेवा: भाय् बायावंगु करीब ई.पू. ३२०० पाखे ला:वगु वयनात:गु दु । अले नेपालय् ल्हाइगु भाय् मध्ये दकसिवय् सत्तिगु भाय् चेपाङ भाय् नाप सत्तिगु भाय् नेवा: भाय् वयना त:गु दु । चेपाङ भाषा ई.पू. २२०० दँ न्हापा हे बाया वने धुंकल । अबले निसें फरक ज्वी धुंकल । थ्व ल्याखँ नेपाल भाषा भाषीत ई.पू. २२०० वर्ष लिपा बंशावलीं संकेत या:गु ल्याखं ई.पू. १००० तकं नेपा: गाले थ्यंक: वय् धुंकल । नेपा: गालय् ईसा पूर्व १००० दँ तक थ्यंक वयालि गुगु गोपाल, महिषपाल, किरात धया च्वंगु दु थ्व संस्कृतं छुगु नां जक ख: । वास्तवय् थ्व गोपाल धैगु संकेत याना च्वंगु शब्द सँय् मूलया मनूत सा, म्येय् लहिंपि मनूत जूगुलिं उमित गोपाल, महिषपाल धका धा:गु सम्म ख: । भाषाया मिखां स्वय्बले इपि आर्यमूलयापि मनूत मखु । तर लिपा दक्षिण पाखें आर्यमूल यापि मनूत च्वंवल । थुकी बिभिन्न किसिमया सिद्धान्त पिहाँ वयाच्वंगु दु । तर भाषाया

दृष्टिकोणं धाय्गु जूसा संदे पाखें बिस्तार बिस्तारं थन नेपा: गालय् व:पि थुपि मनूत गोपाल, महिषपाल, किरात धा:गु ल्याखं स्वथी फरक फरक जूगु ल्याखँ स्वथी: नां जुल धैगु जिगु बिश्वास दु । अले थ्व नेवा:तय्गु मूल थाय् छु ख: अर्थात् मूल रूपं नेवा:त धैपि सुख:, गय्ख: धैगु बारे भिक्टर दोहर्टी धैह्म छह्म मिसां छगू लेख च्वँदीगु दु । नेपा: गा:या नेवा:तय् मूल धैगु बारे वय्कल छगू लेख 'हिमालयन एन्थ्रोपोलजी" धागु सफूती थौं स्वयां खुदँ न्ह्यो पिहां व:गु दु । उकी वय्कलं स्पष्टरूप धैदिउगु दुकि नेवा:त धैपि थौं कन्हय् कोदारी गुगुया ६५०० फीट उचाई दु. वथासं सँदेया दक्षिण पूर्व क्षेत्र अर्थात् सापो, थुकियात हिन्दुस्थान वय्धुंका ब्रह्मपुत्र धाइ व सांपो खुसिया किनार किनारं जुया कोदारीया लं जुया नेपा: गालय् व:गु खनेदु धका वय्कलं विभिन्न तथ्याङ्क बिचायाना धया दिउगु दु । अनं लिपा वय्कल स्पष्ट रूपं छु धैदिउगु दु धासा यदि नृतत्व शास्त्रया दृष्टिकोणं धाय्गु ख:सा, नकतिनी गेल्नेर जु धया दिल कि वय्कल नृतत्वया अध्ययन यानादीगु कथं नृतत्व शास्त्रया दृष्टिकोणं धाय्गु जूसा डोहर्टी धैह्मसें स्पष्ट रूपं धैदिउगु कि नृतत्व शास्त्रीय दृष्टिकोण नेवा: तय्त भारतीय मूल, हिन्दु धर्मावलम्बी अर्थात बौद्ध धर्माबलम्बी धासां जिल तथा जाति प्रथा युक्त धका थ्वीके मज्यू । थन जाति प्रथा धैगु नं मदु, थन हिन्दु बौद्ध धैगु नं मदु, थन नेवा:त भारतीय मूल यापि नं मखु । यदि थ्व नृतत्व शास्त्रया दृष्टिकोणं धाय्गु ख:सा धका वय्कलं स्पष्ट रूपं धैदिउगु दु । थुगु किसिमं सँदेया दक्षिण पूर्व बिस्तारं नेपा: गालय् मूल नेवा:त थ्यंक वल । उमितहे जि मूल नेवा:त ख: धका धैच्वनागु ख: ।

३· मूल बौद्धतय् बारे

आ: मूल बौद्धतय्गु बारेनं बँ न्ह्यथने । मूल बौद्ध धाय्बले

कपिलवस्तु, अले मगध, कोशल, वैशालीयापिं मनूत धाय् त्वनागु खः। अले भाषाया दृष्टिकोणं धाय्बले उपि अन गथेयाना थ्यंकवल धैगु खँय् भाषाया दृष्टिकोणं अध्ययन याय्गु बखतय् भारत व यूरोपया भाय् छगू हे, छस्वा दुगु भाषा खः। गथे कि अंग्रेजी, फ्रेन्च, रूसी, जर्मन भाषा धैंदिसँ संस्कृत भाषा धैंदिसँ छगूहे परिवारया भाषा खः, अर्थात् भारत व यूरोपया छगू भाषा दु गुगुकि ज्व:लागु ल्याखं यको हे प्रमाणित ज्वी धुंकुगु दु। गथेकि अंग्रेजी 'फादर' संस्कृतय् पिता, ल्याटिने पापा 'प, फ, ब' मध्ये व:गु शब्द प्रयोग जुया च्वंगु दु। अथे हे 'मदर' मां दाजु किजा धैगु, भाइ अथवा ब्रदर धैगु गुलिखे शब्द ज्व:ला:। थुगु किसिमं थ्व वैशाली अथवा कपिलवस्तु, देवदह थ्व क्षेत्रय् मूल बौद्धया रूप अर्थात् आर्यमूलया मनूत च्वंवगुलीनं क्वीसं इतिहास प्वीकेगु जूसा थुपिं यूरोपया मध्यं अथवा पूर्व यूरोपं व:पिं छगू जाति खः। अनं ई. पू. २५०० पाखें निसें उपिं पूर्व पाखें स्वया वल। पश्चिम पाखे स्वया वोंपिं क्वीसं हिसाब याय् मखु। अले उपिं हिन्दुस्थान अर्थात् पञ्जाब पाखे ई. पू. १५०० तक दुहां वय् धुंकल। ई. पू. १५०० पाखे हिन्दुस्थान दुहां व:बले थौं कन्ह्‌या इरान त्व:ता: वल। अन च्वंपिनि फारसी भाय् जुल। अनं थुखे व:पिनि आर्य भाय् जुल। अनं लिपा हिन्दुस्थान दुहां व:गु इलय् पाखे इमिसं वेद दय्कल, अर्थात् वेदया परम्परा दत। थज्वगु किसिम ई.पू. १५०० पाखे थुलि फैले जुजुं वनकि ई. पू. ५०० दँया इले तकं थुपिं थौंकन्ह्‌या अर्थात् न्हापाया मगध अथवा कपिलवस्तुया क्षेत्रय् थ्यंक:वय् धुंकल। थुगु प्रकारं व संस्कृत भाषा ई.पू. ५०० दँया इलय् तकं स्वंगू किसिमया संस्कृतया भिन्नता खने दत। छगू पूर्व पाखे नँवाइगु, छगू उत्तर पाखे नँवाइगु व छगू मध्य देशे नँवाइगु संस्कृतया विभिन्न रूपत पिहां वल। अथेहे रूपत पिहां व:गुली पूर्व पाखे नँवाइगुया पाखें विकास जूगु पाली भाषा ल्हाइपिं छ्व: मनूत मगध, वैशाली, कपिलवस्तु, देवदह इत्यादि थासय्

च्वनाच्वंगु जुल।

थुगु प्रकारं नेपाल भाषा भाषी थौं गुपिं जुया च्वंपिं खः थ्व नेपाल भाषा भाषीत पाली भाषा पूर्वज दुपिं भाषा भाषीत खः। छखेरिखे सँय् मूलयापिं खः, मेखेरिखे पाली मूलयापिं खः। नेवा:त छखेरिखे पाली मूल यापिं, मेखेरिखे सँय् मूल यापिं खः। थुगु प्रकारं ई. पू. ५०० दँ पाखे विभिन्न भाषात खने द:सां कपिलवस्तु, देवदह, वैशाली थ्व क्षेत्र ई. पू. ७००/८०० दँ पाखे दय्धुंकुगु संकेत दु। उबले छिन्हुगु महाजन पद, मगध कोशल इत्यादि राजतन्त्र, अथेतुं शाकीय, कोलीय, मोरीय, लिच्छवी आदि विभिन्न गणतन्त्रत दत। आ: क्वीसं स्यू कि भगवान् बुद्ध थनि २५२९ दँ न्ह्यो महापरिनिर्वाण जुया विज्यागु ल्याखं ई. पू. ६२४ सँ लुम्बिनी जन्म जुल, अनं बुद्धया धर्म दत। थथे बुद्ध धर्म दसेंलि बुद्ध धर्मया प्रचार प्रसार विभिन्न थासय् जुल। थौं कन्हय् कपिलवस्तु, देवदह आदि नेपालय् दुने हे ला:गु ल्याखं बुद्ध धर्मया जन्म हे थन जुल धा:सां जिल। अथवा नेपाल व भारत दकले न्हापां बुद्ध धर्म शुरू जूगु देशत जुल। अनं लिपा चीनय् ३ गुगु शताब्दी पाखे, श्री लंकाय् ३ गुगु शताब्दी पाखे सँदेसय् ५ गूगु शताब्दी पाखे, बर्माय् ५ गूगु शताब्दी पाखे थ्यलन। तर क्वी थन नेपालय् च्वंपिं मूलरूपं हे बौद्धत ख, शुरुं निसें हे बौद्धत खः थौं कन्हय् क्वीसं हनेगु २५२९ वैशाख पुह्नी महापरिनिर्वाण कथं माने याय् धुंकुगु दु। थ्व परिनिर्वाण कथं माने याय्गु चलन बोधगयाय् प्राप्त जूगु अभिलेखया आधारं जक माने यागु खः। नेपालया महायान बौद्ध धर्म परम्पराय् बुद्ध वैशाख पुह्नि खुन्हु मखु जेष्ठपुह्नि खुन्हु बूगु सिद्धान्त चलन चल्ती दु। तर थौं कन्हय् व नं मदया वन। न्हापा न्हापा थुकिया चलन दुगु खः। थुकिया ज्वलन्त उदाहरण रूपं धाय्गु ख:सा निष्ठानन्द

वज्राचार्यंजुं च्वया दिउगु दु कि बुद्ध जेष्ठपुह्नि खुन्हु जन्म जूगु बय्कलं ब्यूगु हिसाब ल्याखाय् बले ईस्वी ७०० दँ न्ह्यवः बुद्ध जन्मे जूगु संवत् बिया दिउगु दु। थ्व नेपाल संवत् १०३४ सं प्रकाशित जूगु सफुती बय्कलं अथे च्वया दिउगु दु। थ्व बिचाः याय्गु बखतय् उदाहरण कथं बय्कलं धया दिउगु खं थन स्पष्ट रूपं धाय् मास्ते वः छाय् धासा थ्व मूल बौद्ध धर्म फीसं थौं कन्हय् माने याय्गु परम्परा धर्मादित्य धर्माचार्य ने सं १०४० सं शुरू याना दिउगु खः । ने सं १०४० सं नेपाःया बौद्धतय्त संगठित याना थौं कन्हय्या ल्याखं बुद्ध धर्म मानेयाय्गु चलन हया दिउगु खः। व स्वया न्ह्यो ने. सं. १०३४ सं प्रकाशित जूगु ललित विस्तर सफुती थथे धया तःगु दु। न्हय्गु परिवर्त सिधःगु बखतय् "इति श्री ललित विस्तरे जन्म परिवर्तो नाम सत्तमोध्याय समाप्त कलिगत वर्ष २·०० जेष्ठ शुक्लया पुह्नि पुष्य नक्षत्र खुन्हु श्री भगवानं अवतार कथा बिज्यात। ने सं. १०३० साल सं कलिगत वर्ष ५०११ जुया च्वन । बाकी यानाया वर्ष २६११ दत धका लोक पिसं सीकाः भगवानया भजन या" अले जि न्ह्याच धया कि मूल बौद्धत धयागुली बुद्ध जन्म जूगु थाय् लुम्बिनी. अथेनतुं कोलीय शाकीय तय्गु थाय् कपिलवस्तु, देवदह अथेंतु बुद्धत्व प्राप्त यागु थाय् मगध, उरूबेल, धर्मचक्र प्रवर्तन यागु थाय् वाराणसी अथवा मगध व कोशलया दथुइ महापरिनिर्वाण जूगु थाय् कुशीनगर अथवा मल्ल राज्य । थ्व फुक्क क्षेत्रय् च्वंपि मनूतय्त जि मूल बौद्धत धयागु खः।

४. नेपाःगालय् मूलबौद्धतय् आगमन–

अनं लिपा थ्व मूल बौद्धत च्वनेजुया थःगु क्षेत्रय् ई. पू. ६०० दँ सं भगवान् बुद्धया इलय् बालाक च्वनाच्वंबले कोशलया शुभ

घाह्य जुजुं कपिलवस्तु आक्रमण यानाः कपिलवस्तु ध्वस्त जुल। थ्व ई. पू. ५४२ पाखेया खं खः । भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण ज्वीगु २ दँ न्ह्यः ई. पू. ५४२ सं कपिलवस्तु ध्वस्त जुल। अथेनुं बैशाली गणतन्त्रयात खतम याना बिल। थुकथं देश देशहे खतम जुया वंसेंलि अन च्वंपि मनूत विस्तारं पहाड पाखे दुहाँवल, बहे ठवलय् नेपाः गालय् वःगु खः। बैशाली, कपिलवस्तु, देवदहया मनूत नेपाःगालय् वय्धुंका इमिसं संकेत याना तःगु छुं खँ धाःसा दु। लिच्छवित थथे नेपाः गालय् दुहां वल। अले गोपाल वंशावली नं छु खँ सी दु धाःसा थन न्हापा बैशाली पाखें सुपुष्प धैह्म वःगु खँ हित नारायण ज्यूं लिच्छवितय् बारे च्वँदिउगु अनुसन्धान-प्रवन्धय् न्ह्यथना दिउगु दु। गोपाल वंशावली नं थ्व खँ न्ह्यथना तःगु दु। तर नेपालया इतिहासया खँ बिचायाना स्वय्बले सुपुष्प धैह्म थन वःगु दुसां वय्साथ जुजु जूगु खँ पत्याः याय् बहः मजू। अथेहे कविलवस्तु, देवदह, बैशाली क्षेत्रं बौद्ध अभिलेखय् कियातःगु ल्याखं ग्वलय् बृजिक रथ्या धैगु छगू थाय्या नां वःगु दु, गुगु बृजितय्गु लँ धैगु थुकिया अर्थ खः धका इतिहासकारतय्सं अर्थ छयाना च्वंगु दु । उकिया मतलब बृजित नेपालय् दुहाँ वःगुया प्रमाण थ्व खः धका इतिहासकार-तय्सं धया च्वंगु दु। अथेतुं याना न्हापा थ्व यँ देया नां कोलिग्राम खः। लिच्छविकालय् कोली धैपिनं देवदह पाखें वःपि कोलियत खः धका इतिहासकारतय्सं धाय्गु याना वःगु दु। अथेंतुं याना थौंकन्हय् ग्वलय् नवालि धैगु छगू थाय् दु। तर थौं कन्ह्य् नवालि धालकि सुनानं थुइमखु, जयवागीश्वरी धाय्माः । जयवागीश्वरीयात थौंकन्हय् अन च्वंपिसं नवालि धाई। लिच्छवित थन वयालि व थासय् 'नवगृह' धका छखा म्हूगु छें दय्कुगु जुल। थ्व खं अभिलेखयं वःगु दु । व 'नवगृह' खँग्वः स्यंस्यं मध्यकालय् वया नवगृहया थासय् नवघर नवहर नां जुया वःगु दु । थौंकन्हय् मेवाः भासं नवालि धाइ ।

अनं लिपा थन पांगा पाखे न:गां धैगु छगू थाय् दु । थ्व न:गां अभिलेखय् व:गु नवग्राम धैगु स्वना न:गां जूगु ख: धैगु खँ शंकरमान राजबंशीजुं प्राचीन नेपाल धैगु पत्रिकाया ५८ अंकय् छगू जय पल्लिका गांया बारे परिचय बिउगु सिलसिलाय् न्ह्यथया दिउगु दु । थज:गु किसिमं उवले नव नव अथवा न्हू न्हूगु दय्कुगु ख:, नवग्राम, नवगृह-थौंकन्हय् नेवा: भासं थ:गुहे किसिमं न:गां नवालि आदि धाय्गु यात । अथेतुं याना तेवाहालय् लुया व:गु लिच्छवि अभिलेखय् छह्म शाक्य भिक्षु प्रियपालया नां लुया व:गु, चाबहिली लुया व:गु छगू अभिलेखय् छह्म शाक्य भिक्षु बन्धुभद्र धैगु नां व:गु दु । अथेतुं अमेरिका क्लिभलाय्ण्डय् भगवान बुद्धया छगू मूर्ति दु । व मूर्ति ईस्वी सन् ६९१ यागु अवसंत ७ गू शताब्दीयागु नेपा:या यलं यंकुगु छगू मूर्ति दु । व मूर्ति शाक्य भिक्षुनी परिशुद्धमति धैह्मसें त:गु ख: धैगु खँ थौंकन्हय् प्रामाणिक रूपं इतिहासय् च्वया त:गु दु, कलाया इतिहासय्, नेपालया इतिहासय् धाय्गु, च्वय्गु याना वया च्वंगु दु । थुगु किसिमं थुपिं नेपा:दुने दुहां वल ।

५. लुम्बिनी-निग्लिहवाय अभिलेखया भाय्–

आ छको हानं लुम्बिनी पाखे वोने । लुम्बिनी भगवान बुद्ध जन्म जूगु ख: धैगु खँ १८९६ पाखे फुहरर धैह्मेसं थांलाक पता लगे याय्न्ह्यो लुम्बिनी गनला धैगुखं स्पष्टरूपं सीमदु, बादबिबाद जुयाच्वन । तर लिपा भगवानबुद्ध जन्म जूगुथाय् लुम्बिनी लुयावोगु खँ अशोक स्तम्भं सीदत । उगुक्षेत्रय् कपिलबस्तु अर्थात् लुम्बिनी, निग्लिहवा, गोटीहवा स्वंगू थासय् शाक्यमुनि, कनकमुनि व ककुछन्द बुद्ध स्वह्मेसिगु अस्तित्व दुगु खँया संकेतयाना अन अशोक स्तम्भ दु । गोटीहवा धैगुथासस् अशोक स्तम्भय् चोयात:गु छुं हे सीमदये धुंकल ।

निग्लिहवाय् च्वमात:गु हे दु । कनकमुनि बुद्ध दुगुखँ व लुम्बिनी शाक्यमुनि बुद्ध जन्म जूगु थन न्ह्यथना त:गुदु । थ्वखँ गुल थौं स्वयानं २२३३ दँ न्ह्य: ईस्वी पूर्व २४९ पाखे अशोक अन बया च्वकाथकुगु खँ । वबले अशोकया राज्याभिषेक जूगु २० दँ दुगु ख: । अले अशोक स्तम्भय् च्वयात:गु भाषा ख: पाली प्राकृत । अशोकं सामान्यतया गनगन छुछु भाषा नोवाय्गु चलन दु वहेवहे भासं अभिलेख च्वय्गु यानात:गु दु । अशोकं व ल्याखं पाली प्राकृत भासं च्वकुगु ख धैगु कीसं धाय्फु । उकी संस्कृतया 'प्रिय'यात पिय गथेकि देवान पिय । अथेंतु याना संस्कृतया तालब्यवर्ण दर्शिनयात दमिन वर्षयात वस अथेनतुं याना राज्ञेन धाय्त लाजिन, शाक्यमुनि धाय्त सक्यमुनि, चतुरदश धायेत चोदस, थुजोथुजोगु शब्दत प्रयोग जुयाच्वंगु दु । गुगु शब्द प्रयोग जूगुया खं कीसं नेपालभाषाया इतिहास मामां वनेगू ख:सा मूल बौद्धतय्गु पाली प्राकृतया प्रभावं ब्हनीगु शब्द मदय्का छ्वेगु पाली स्वभाव, अथेंतुं याना 'र' व 'ल'या भेद मदय्कीगु स्वभाव, अथेंतुं याना 'श, ष, स' स्वंगू मध्ये छग: जक छ्यलीगु स्वभाव, अथेंतुं याना छुं आख: ह्व्य:ने व ल्यूने तंका छ्वय्माल धा:सा वयात महाप्राण रूपं छ्यलीगु स्वभाव नेपालभाषां लिपा ज्वनावल । थ्व नेपालभाषाय् दुहांवोगु प्रभाशाली प्राकृतया देन ख:, उमिसं व्यूगु देन ख: ।

६. लिच्छवि अभिलेखय् खनेदुगु संस्कृत मखुगु खँग्व: –

आ:थ्व मूल बौद्ध तय्गु भाषावारे खंल्हाये । थुपिं गथेयाना नेपा:गालय् वया: नेवात जुय्त मिश्रण जुल धैगै खँ ह्व्यथने । ई. पू. १००० दंनिसें ११०० दंया दुने थन, गोपाल, महिषपाल किरात, नांयापिं इतिहासं क्यनात:पिं, नां छुनात:पिं संय् मूलयापिं मनूतय्सें शासन यानाच्वंगु इलय् थन नेपा:गालय् इ. पू. करीव

५०० दं पाखे देवदह, कपिलबस्तु, वैशाली पाखें छगुंचः मनूत थन वल । इमित बौद्ध धैदिसं वा मेगु धैदिसं । इपिं मूल रूपं बौद्ध खः । मेमेगु धर्मावलम्बीत नं दु । इपिं थन दुहांवल । तर नेपालया इतिहासय् जयदेव प्रथम धैह्मस्यां पूर्ण रूप लिच्छवि शासन कायम यात धैगु संकेत दु । व खँ पशुपतिइ जयदेव द्वितीय धैह्मस्यां तःगु शिलालेख प्राप्त जूगुली च्वया तःगु दु– जय देव प्रथमयात "बिजयिनो जयदेव नामन" त्याकुम्ह जयदेव धका संकेत याना तःगु दु । अथेहे याना मानदेवया तापा बाज्या बृषदेवयात "सुगत शासन पक्षपाती" धका किया तःगु दु । मानदेवया तापा बाज्या गुह्म मानदेव धैह्म नेपालया इतिहासय् प्रामाणिक रूपं न्यागू शताब्दी पाखे दुह्म खः । व वृषदेवयात राजोतम सुगत शासन पक्षपाती भगवान बुद्धया लँपुइ जूह्म धका धया तःगु दु । थुगु प्रकारं नेपालय् लिच्छवि शासन ईस्वीया छगू शताब्दी पाखे पूर्ण रूपं लिच्छवि शासन कायम ज्वी न्ह्यः इस्वी पूर्व ५०० व ई. पू. १०० दँया दुने अर्थात खुसः दँया दुने थुपिं जातिया दथ्वी मिश्रण जुल अथया शासनया लागि ल्वापु नं जुल ज्वी । वहे कारणं अभिलेख त नं मदु छुं प्रमाण त नं मदु । तर लिपा लिच्छवि कालय् गुलिनं अभिलेखत तल उकी २०० ति अभिलेख लुया वःगुली संस्कृत मखुगु भाषाया करीब निसःत्या शब्दत दु । व २५० शब्द संस्कृत मखुगु भाषां चोया तःगुदु । व संस्कृत मखुगु भाषा धायगु बखतय् संय् मूल यागु व संभवतः पालो मूलयागु खः । वहे त्याखँ संय् मूल व प्राकृत मूलयागु शब्दतबारे डा. कमल प्रकाश मल्ल जु 'कैलाश' पत्रिकाय् विश्लेषण याना न्ह्यथना दिउगु दु कि वेकलं मागधी मूलयागु करीब ४७ गः शब्दत दु धका सूचि बिया दिउगु दु । १४७ शब्द दुगु खँय् वयकःया धापू कथं पूर्वी प्राकृत अथवा मागधी अथवा अर्धमागधीयागु ज्वीमा, गुकि मूर्धन्य वर्ण 'टठडढण' आखः यको प्रयोग जुया च्वंगु दु । अथेतु

याना आखः डबल ज्वीगु स्वभाव क्वना तःगु दु । व शब्द पाली अथवा मागधी मूलयागु शब्दत थ्व भाषा गुलितक अभिलेखय् अंकित जुया च्वंगु दु धैगु खँ व बलम्बु, नारायण चोर, व थन लगमय् प्राप्त जूगु खः । उकिया मतलव खः थ्व क्षेत्रय् उपिं मनूत दकलें न्ह्यां च्वंवल । अथवा कोली धापिं च्वंगु देसया न्हापाया नां हे कोली ग्राम जुल । थ्व अभिलेख संकेत याः थ्व पाली मूलयागु शब्दया अर्थ पतालगे मजू । तर भाषाया अध्ययनया सिलसिलाय् थज्वःगु खँ धका अन्दाज यायज्यू । थ्व पाली मूल मागधी मूलयागु धकाः ४७ गू शब्द गुगु बिया दिउगु दु उकियात थन नेपालया नृतत्वशास्त्री डोरबहादुर विष्टजुं थ्व खस मूलयागु जुइफु धका लेख च्वया दिउगु दु । थ्व तस्सक अजूचाया पुगु खँ खः कि थौं तक खस प्राकृत धैगुया अस्तित्व हे स्वीकार याय्मफुनि । नकतिनि झिदँ नीदँ न्ह्यो निसें जक थ्व नां छ्यलेगु चलन वया च्वंगु खः । तर व ४७ गः शब्द खस प्राकृतया ज्वीमाः धका खस धैपिं नं थः यथाय् चाहिला ज्वीपिं थुज्वयुज्वगु खँ न्ह्यथना धया दिउगु दु । थ्व खँ वयकलं यासुहिरो नागानो धैम्हस्यां सम्पादन याःगु आन्थ्रोपोलोजिकल आयण्ड लिङ्गवीष्टिक स्टडिज अफ द गण्डकी एरिया (Anthropological and Linguistic studies of the Gandaki Area) धैगु सफुती प्रोसेस अफ नेपलाइजेशन (Process of Nepalisation) धैगु छगू लेखय् न्ह्यथना दिउगु दु ।

थुगु प्रकारं लिच्छवि अभिलेखय् लुयावःगु व शब्द तय्गु बारे बिबाद पिहां वल । थ्वयें बिचायाना स्वय्गु खःसा थ्व मागधी प्राकृत मूलयागु जुइफुगु खँ ऐतिहासिक स्वापू स्वय्बले खने दु । अले लिच्छविकालय् थज्वगु प्रकारं २५० शब्द लुया वःगुली ५० गःति मागधी प्राकृत अथवा पाली प्राकृत यागु व २०० गः ति सँय् मूलयागु खनेदु । अले नेपाली अजुचायापुगु छगू स्वभाव गथे वयाच्वन धासा

लछि न्ह्यः जगदीश चन्द्र रेग्मीजुं च्वयादिउगु छपु लेखय् "एउटा अज्ञात भाषाका अनौठा केही शब्दहरू" शीर्षक बिया थज्व:गु गजबगु छगू भाषा लुया व:गु दु धका गजब तायका वय्कलं न्ह्यथना दिउगु दु । थथे हे अजूचायापुगु खँ धैथें च्वक नेपाली भाषाय् प्रयोग ज्वोगु थथे चलन जूगु कारण छु धका स्वया न्हापायागु भाषा वैज्ञानिक अध्ययन बांलाक मजूनीगु व नेपाल भाषाया प्राचीनतम रूप बारे बांलाक अध्ययन मनन जुया प्रचार प्रसार मजूनिगुलि थथे अचम्म थें गय्थें न्ह्यथनेगु चलन वया च्वंगु ख: । अले बांलाक अध्ययन याना बनेगु, स्वय्गु बखतय् थ्व लिच्छवि अभिलेखय् थौं कन्हय् अचम्म चाइगु थ्व शब्दत सँय् मूल यागु नेपालय् विकसित जूगू थौंकन्हय् धाय्गु खसा पूर्व नेवा:तय्गु भाय् ख: । अले पुलांगुपह: ल्यंका तय्गुली खुसिया नांत तस्सकं हे त:धगु प्रमाण ख: । डा कमल प्रकाश मल्लजुं खुसिया नां सम्बन्धी छगू लेख च्वया दिउगु दु । व लेख 'सिनास' या पत्रिकाय् प्रकाशित जूगु दु । उकी वय्कल ३५ गू खुसिया नां ब्यूगुली ३१ ग: संय् मूलयागु न्ह्यथना दिल ४ ग: जक आर्यमूल यागु शब्दत दु । व ४ ग: आर्यमूलयागु शब्द ख:- वाग्मति, गुकियात थौंकन्हय् बाग्मति धाइ, मणि मति, हिम नदी व बृहन्नदी थ्व ४ ग: जक लिच्छवि अभिलेखय् आर्यकरण जूवन । मेगु फुकं ३१ ग: नां संस्कृत मखुगु अथवा चिनिया-संय् मूलयागु भाषां च्वया त:गु दु । थ्व खँ वय्कलं बांलाक न्ह्यथना दिउगु दु ।

७. सँय् बर्मा मूल व आर्य मूलया भाषाया सम्मिश्रण

आ: जि जाति रूपं संय् मूल व पाली प्राकृत मूल यापिं मनू तय् विचे संमिश्रण ज्वी धुंका भाषा गय् जुल धैगु खँ छक न्ह्यथने । थ्व भाषा गथे जुल धका बिचायाना स्वय्गु बखतय् की नेपाल भाषाया

स्वभाव किरातकालय् यथे ज्वी धका निगूम्वंगू भाषा तुलना यानास्वत धा:सा थथेज्वी धका धायफु । थज:गु सिद्धान्त दु । अथेयाना दय्के ज्यू । छगू उदाहरण रूपं धाय् कि थौंकह्लय् 'खुसि' धाय्गु चलन दु । तर थ्व खुसि धैगु शब्दयात बिचायाना स्वतधासा थ्व पुलांगु सय्भासं थ्वैत क्लुङ' धाईगु अथेनंतु पुलांगु चिनिया भाषाय् 'क्लुन्' धाईगु ल्याखं थ्व शब्द खु धैगु शब्द ह्लापा 'ख्लुङ' वा 'क्लुङ' ख: धैगु सीदु । क्लुङ धैगु शब्दपाखें अथवा बाग: बाग: आख: छ्यलीगु किसिमयागु भाषायागु क्लुङ धैगुशब्द पाले व 'क्' यात 'ख्' यानाबिल । चिनिया भाषाय् क्लुन्, संय्भाषाय् 'क्लुङ' व नेपालभाषाय् 'खु' थ्व धाय्गु ल्याख कोसं छु बिचा:यायेफु धा:सां स्वंगु चीजया आधारं पुलांगु भाषा स्वंगू भाषायात स्वाइगु शब्द 'ख्कुङ' ख:धका धायफु । धयागुया मतलब छु धा:सां थौंकह्लय् नेपालभाषाय् 'खुसि' व लिच्छवि अभिलेखय् खु दु । थ्व लिछवि अभिलेखय् खु धका छ्य:सांतबि नेपालभाषाय् थ्वं 'प्रिङ प्रङ' थज:गु किसिमया ह्वनाआख: यको दुगु भाषा ख: धैगु प्रमाण चीन व संग् भापाया थ्व क्लुङ, धैगु आखलं प्रमाणित या: । छाय्धा:सा थ्व शब्तत छगू हे भासं व:गु ख: । थुगुप्रकारं क्लुङ ख्लुङ जुल । अले ल् मदय्का: खु यानाबिल । थुज:गु किसिमं जुगु ख: धैगु खँ थ्व छगु जक मखु मेगु यको दसु बिया धाय्फु ।

अथेंतुं याना छगू मेगु शब्द त्रिभिन्न भाषाया पाखें बिचा:याना स्वय्गु बखतय् अथवा सँय् भाषा अथवा मेमेगु भाषां बिचायाना स्वय्गु बखतय् लिच्छवि अभिलेखय् छगू शब्द वगु दु 'छो' 'छोगु' धैगु शब्द बिचायाना स्वय्गु बखतय् न्हापा न्हापा छो धैगु ज्वीमा धैगु संकेत ब: । जि थ्व उदाहरण बीयागु मतलब छु ख: धासा नेपाल भाषा न्हना तैगु संयुक्ताक्षर प्रधान भाषा ख: किरात कालय् । किरात कालय् नेपाल भाषा संयुक्ताक्षर प्रधान भाषा ख: । खोप्रिङ

थुज्वगु पिङ्प्राङ गुगु विभिन्न त्वँगु संयुक्ताक्षर प्रधान भाषा ख: । अथे जूगु निम्ति थ्व नेपाल भाषाया प्राचीनतम स्वरूप ह्मसीकेगु ख:सा नेपाली थौंकन्हेय् लिच्छवि कालया खँग्व:यात अजूचायापुगु भाषा ख: धका नां छुना लेख च्वयगु गुगु परम्परा व:गु ख: थ्व वयमागु ज्या मदु । छाय् धका धा:सा थ्व स्वाभाविक ख: । अले थज्वगु किसिमं संयुक्ताक्षर प्रधान जूगु भाषायात संयुक्ताक्षर प्रधान मजूगु भाषा याना व्यूगु मूल बौद्धत नेपा:गालय् वसेंली इम्गु संगतं थुजोगु फुक मदयका बिल । अले नेपाल भाषा थज्वगु किसिमं सरलीकृत जुल कि नेपाल भाषा हे मखुथें जूवन । थज्वगु स्थिती लाना आ: नेपाल भाषा मखुथें हे जूवन । अले पुलांगु नेपाल भाषाय् संयुक्ताक्षर शब्दत आपाहे प्रयोग ज्वीगु चलन दु । गथे कि थ्व क्लुङ धा:गु जुल, लेम्बटी धा:गुनी लेल धँगु दत । न्हापा लेलेयात लेम्बटी धाइगु । अले ह्मस्प्रिङ धा:गु शब्द ह्मयपि जुल । खोप्रिङ्या ख्वप जुल । प्रिङ आख: पि, प जुल । थ्व न्हासं थ्वँगु आपा स्वभाव दुगु भाषा ख । संयुक्ताक्षर प्रधान जुगु भाय् ख: धँगु खँ सी दु । अनं आ: थ्व स्वभाव छु धा:सा संयुक्त वर्णयात लोप याना बीगु ख: । थ्व ल्याखँ थन थौंकन्हय्या नेपाल भाषा तयार ज्वीत संयुक्त वर्णयात लोप याना बिल । लिच्छवि कालं निसें संकेत वलकि थनथाय् लाक न्हापाया पुलांगु रूप मदया वन न्हँ । तर अथेहे 'र', 'ल' भेद मदुगु संस्कृतया सूत्र दु 'र,ल,यो,र,भेद' । तर अन र ल यो र भेद आपाहे दु । तर सामान्य तया प्राकृत भाषाय् 'र', 'ल' भेद आपा: मदु । नेपाल भाषाय् नं मदु । अथेंतुं याना स्वंग: श, ष, स मदया: छग: जक बाकी जुल व महाप्राणी भवन जुल । थुकथं, स्तम्भ या 'त' यात 'थ' याना: थम याना बिल, स्तूपयात 'थुबे' धाल, थौंकन्हय् थूर धाइ । थज्वगु प्रकारं महाप्राणी भवन जूवन । अले छगू खँ छु धा:सां प्राकृत भाषा नेपाल भाषाय् दुहाँ व:गु छगू स्वभाव दन्त्य अथवा

मूर्धन्य "त,थ,द,ध,न" थ्व आय:यात स्पर्श संघर्षी अर्थात् 'च,छ,ज,झ, ञ' यायगु स्वभाव दु । थ्व स्वभाव नं जिगु विचारं पाली प्राकृत भाषाया संमिश्रणं थुमिगु संगतं याना थ्व नेपाल भाषाय् दुहाँ व:गु ख: । गथेकि थथे जूगुलि प्राकृत कालय् 'उद्यान' पाखें 'उज्जान' जुल, पुलांगु भाषाय् 'उझान' दु । अथेंनतुं याना झीसं पञ्चशील कायगु बखते "सुरामेरयमज्जपान पमादट्ठान" धागुली 'मज्ज' धागु शब्द 'मद्य' पाखें 'ज्ज' जूगू ख । अथेंतुं याना ध्यान धँगु शब्दयात प्राकृतय् 'झान' धाई । नेपाल भाषां विद्या लक्ष्मी' धायत ज्यामछिसा 'विज्या लक्ष्मी' धाई । अथेंतुं पंति धाय् पलेसा पंचि धाई । नेपाल भाषाय् थज्वगु विभिन्न स्वभाव दु । गुगु पाली संस्कृतया संगतं थौं स्वया नं करीब निदोदँ न्हापा निसें वयाना व:गु स्वभाव ख: । अले थथे विभिन्न किसिमं पाली प्राकृतया संगत जुया वया च्वंगुलीं नेपाल भाषा सरलीकृत जुजुं वल । अले झीसं ऐतिहासिक रूपं बिचा: यायेगु बखतय् नेपालय् गुलिनं नं अभिलेख त प्राप्त जुल व फुकं संस्कृत भासं मुकं छाय् जुल धँगु खँ नं विचारणीय जू । छाय् धका: धा:सा ई. पू. छगू शताब्दी पाखे अर्थात् ई. पू. १०० संवत्या दुने जक संस्कृतं अभिलेख च्वया त:गु दु । व स्वया न्ह्य: हिन्दुस्तानय् नं संस्कृतं च्वोया त:गु थदु । अनं लिपा व स्वया न्ह्यो गुलिनं दु प्राकृत भागां जक दु । ई. पू. न्यागु शताब्दी तकया अभिलेख कथ प्राकृत भाषाया उदाहरण प्राप्त जू । ई. पू. स्वंगू शताब्दीयागु अभिलेखना सकसिनं सिहेस्यू । थुगु प्रकारं प्राकृत भाषाया स्वभाव न्ह्याना च्वंगुली थन पेशावरया शालातूर धँगु थासय् पाणिनि धँह्म छह्म संस्कृत वैयाकरण जन्म जुसेंलि वं छगू संस्कृतया व्याकरण दयेकल । व व्याकरणं याना संस्कृत भाषा थुली प्रचार प्रसार जुल कि संस्कृत बिद्वानतय्गु भाषा जुया लिपा मगध पाटलीपुत्र आदि थासय् तस्सकंहे थाय् बीगु चलन दया वल । अले इस्वी स्वंगु शताब्दी तकं प्राकृत भाषा च्वय्गु चलनहे मदया वन । थुगु इलय्

मगध पाखे, पाटली पुत्र पाखे अथेनंतुं नेपालय् नं संस्कृतयात महत्व बियायन, बिद्याया मूल अध्ययनया विषय संस्कृत जू बन। थुकियाना संस्कृतं अभिलेखत तःगु खः। अथे जुयानं प्राकृत भाषा व प्राकृत मखुगु भाषाया न्हापांनिसें चलन चलिगु शब्दत थन सौभाग्यबस अभिलेखन जुल। थुकिया आधारं क्वीसं पुलांगु खँ ल्वीके माःगु दु।

८. ह्नूगु नेपालभाषाया उदय

आः थुगु प्रकारं क्वीगु नेपालभाषाय् सरलीकृत जुया विभिन्न रूपत वल। व वःगुली आः नेपालभाषय् आर्यमूलया भाषा ह्नूगु परिवर्तन ईस्वी सवत् १०गू शताब्दी पाखे ९गू, १०गू शताब्दी पाखे ह्नूह्नूगु भाषात यक्कोहे पिहाँ वल बंगाली, मराठी, हिन्दी नेपाली, थ्व फुक्क विभिन्न भाषात पिहाँ वगु कारण खः— संस्कृत भाषा विस्तारं स्यनाबना चोन। संस्कृतं कःघाय् मफुत। अथे जुसेंलि ह्नूह्नूगु भाषात पिहाँ वल। ह्नूह्नूगु भाय्त पिहाँ वःगु सिलसिलाय् नेपालभाषाय्नं ह्नूगु जागृति वल ह्नूगु नेपालभाषाया जन्म जुल। ह्लापां यागु किसिमं जन्म जुयाच्वंगु बखतय् क्रिया शब्द प्रयोग जुयाच्वंगु गनंनं दसि मदुनि। लिपा नेपालभाषाया शुरूआत नेपाल संबत् शुरू जूगु इलेपाखे जुल। नेपाल संबत् २३५ या छगू ताडपत्र अभिलेख यलय् उकुबहालय् लुयावगु दु। गुगु मुक्कं नेपालभाषां च्वयातःगु खः। थुगु प्रकारं पाली, प्राकृतया स्वभावं गुगु सरलीकृत जूगु खः उकीनं ह्नूगु नेपालभाषा जन्म जूगु बखतय् नेपालभाषाया छगू ह्नूगु स्वभाव ब्वलन। थ्व न्हूगु स्वभाव मध्येय् दकसिबय् न्हापां ब्वलंगु स्वभावत मध्ये छगू 'त, थ, द, ध.' मूर्धन्य वा दन्त्य वर्णयात न्ह नंवाय्मा, थुजोगु वर्णयात उक्षिप्त वर्ण धाई। उक्षिप्त वर्णकथं प्रयोग याय्गु स्वभाव तसकंहे व्यापक जुयावल। थुकथं व्यापक जुयावल कि इमिसं क्वीसं त्रिपिटकय् पिटक धैगु शब्द गुगु दुगु खः, पिटक माने बाकस, व बाकसयात

न्हूगु नेपालभाषा ब्वलंगु इलय्लावक 'त, थ, द, ध' यात 'न्ह' याना बीगु स्वभावंयाना व 'पिटक' धैगु शब्दयात 'पिन्हा' यानाबिल। थ्वयां लिपा थौंकन्हय् क्वीसं 'पिला' धाय्गु चलन याना वयाच्वना। थौंकन्हय् क्वीसं पिला धैगु शब्द पिटक पाखें वःगु शब्द खः। थ्व न्हूगु नेपालभाषा जन्मजूगु इलय् 'त, थ, द, ध' फुक्कयात 'न्ह' याय्गु स्वभाव कथं थथे जूगु खः। थुगु इलत् संस्कृतया 'चेटक' यात 'चेन्ह' यानाबिल अथवा 'चेध' यानाबिल। लिपा क्वीस वँत चेद अथवा चेल याना थौंकन्हे 'च्यः' धाय्गु यानाच्वना। अथेंतुं याना न्हापा माकःयात संस्कृतय् 'मर्कटक' धैगु शब्द दु। थ्वहेईलय् लावक नेपालभाषीं 'त' यात 'न्ह' याना मकन्ह अनंलि मकरयात थुकथं माकन्ह, माकल याना थौंकन्हय् माकः जुल। थुलिजक मखु क्वीसं थौंकन्हय् गुगु बखुं व चखुं धयावया च्वना थ्व बखु व चखुं शब्दया अध्ययन याना स्वतधासा सँय् मूल व पाली अथवा प्राकृत मूल-यागु निगुलि व्हनातागु शब्दत खः। क्वीसं बखुं, चखुं वर्गया भाषायाल सँय् मूलया भाषां धायेगु खःसा गथेकि बर्मीभाषां 'खुई' धाई, कुकिभाषां 'खु' धाई, नेपालभाषां 'खुनि' धाई। तर बखुनिधैगु प्रत्ययरूपं जक च्वन। अले उकि न्हृपो व खुनिधैगु अथवा बखुं, चखुं, वर्गयात खुनि धाय्गु ज्यामछिना 'चखुं' अथवा संस्कृतयागु 'चटक' पाखें 'चन्ह' याना 'चखुं' यात। थुकी संय् मूलयागु खुनि व संस्कृत मूलयागु 'चन्ह' या 'चल' बाकी तया 'चखुं' जूगु खः। अथेहे (पारा) बतया 'बन्ह' 'बर' 'बरखुनी' अले 'बखुं' जूगु खः। थुकथं शब्द 'ह्लाः' ह्लापां 'ला' जकजुल लिपा संस्कृतं बोलंगु 'हात खानाः 'ह्लाः' जुल। अथेंतुं 'ता' जक धासां गाः, 'तापु' नं धाः। संस्कृत पुलं वःगु 'पु' जुल व 'पू' घाना 'तापु' जुल। थुजोगु शब्द आपालं क्वीसं ल्वीके फै। अले 'इ' व 'उ' आखःयात 'ओ अथवा 'ए' यानाबीगु स्वभाव तसकंहे ब्वलन। थ्व 'इ' 'उ' यात 'ए' व 'ओ' याना छ्यलीगु स्वभाव खः। थ्व छ्यलीगु स्वभाव बारे

अलगमहे लिङग्वीष्टिक सोसाइटी छगू पेपर २० गते पेश यायत्यनागु दु । मूलरूपं न्हूगु भाय् ब्वलंगु बखतय् थुजोगु किसिम 'इ' यात 'ए' याय्गु व 'उ' यात 'ओ' याय्गु स्वभावकथं ब्वलन । अथेजूगु निम्ति थय्क स्वय्बले थौंकन्हय् मखुथें ताइगु क्वीसं स्वांघाय्गु संस्कृत सुमनपाखें वःगु खः । 'स्वान' धैगु शब्दया पूर्वरूप स्वःसा 'सोन' वा 'स्वान' नं दु । अले स्वनया आधारं घायेफु थ्व पाली प्राकृत संस्कृत मूलयागु 'सुमन' धैगु शब्दपाखें ब्वलंगु खः । छाय्धाःसा सँय् मूलयागु नेपालभाषाय् स्वांयात बुँ धाई । अथेतुं क्वीसं ख्यःथयावया च्वनागु शब्द नं संस्कृत मूल अथवा प्राकृतमूलया 'खिल' धैगु शब्द पाखें 'ख्यल' जूवन । नेपाल भाषाया थुज्वगु किसिमं न्हूगु भाषा दसेंली दकसिवगु न्हापांया नेपाल भाषा उकुबहालय् लुयावल । अले दकसिवय् न्हापांया नेपाल भाषाया सफू थन लगंबहालय् च्वंह्मस्यां च्व:गु 'न्याय विकासिनी' अर्थात नारदसंहिता थन लगन बहालय् कीर्तिपुण्य महाविहारय् च्वंह्म लुन्त भद्रं च्वःगु खं नेपाल भाषाया इतिहासय् दु । आः थ्व "न्यायविकासिनी" न्हापाँगु सफू मखय् धुंकल । आः नेपाल भाषाया दकसिवय् न्हापांगु सफू ने. सं. ४९४ या केशर पुस्तकालय् दुगु "हरमेलखा" जुयाच्वंगु दु । अथेंतु याना कोश छगू दु, स्वाद्यन्त कोश । थ्व चान्द्र व्याकरणया आधारे च्वःगु कोश नं बौद्ध परम्पराय् च्वःगु नेपाल भाषाय् शब्दार्थ बियातःगु सफू खः । उगु सफू सँय् भाषाय् नं अनुबाद जूगु संकेत दु ।

थुगु प्रकारं नेपाल भाषाय् मूल बौद्धतय् भाय्या देन धाय्गु वखतय् सँय् मूल व आर्य मूलया मनूत व्हना थौंकन्हय्या नेपाल भाषा व थौंकन्हय्या नेवाःत दत । नेपाल भाषा थ्व निगूया संमिश्रणया कारणं दुगु जातिया भाय् खः । थ्व नितांयात नेपालभाषाभाषी ल्वःमंके मज्यू । थ्व नितांयात ल्वःममंकुसें नेपालभाषाया अध्ययन यांना वनं धाःसा नेपालभाषाय् अपालं न्हून्हूगु खं सीकेफै धैगु जिगु विश्वास दु ।